

INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND
TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 1, ISSUE 1, P.131-135.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 1, SAYI 1, S.131- 135.

Kreşin Tatar Türkçesi (Dil, Kültür, Tarih)

ALKAYA, Ercan & KİRİLLOVA, Zoya (2018). Kreşin Tatar Türkçesi (Dil, Kültür, Tarih), İstanbul: Kesit Yayınları, 671 s. ISBN: 978-605-9408-85-1.

Beytullah KOCABAŞ¹

Türkler İdil-Ural bölgesinde İdil-Bulgar Devleti (8.-14. Yüzyıllar), Altınordu Devleti (13.-15.Yüzyıllar) ve Kazan Hanlığı (1437-1552) gibi devletler kurmuşlardır (Özkan: 2014; 216). İdil-Ural bölgesinde yaşayan, soy bakımından Bulgar ve Kıpçak Türklerine dayanan Tatar Türklerine Orhun yazıtlarından günümüze kadar rastlanılmaktadır. (Özkan: 2014; 230). Çinliler, Cengiz Han öncesi dönemde Moğolca konuşmayan halka dahi tüm Moğollara ve Türkistan coğrafyasında Türkçe konuşan tüm topluluklara

“Tatar” adını vermişlerdir. Aynı zamanda Moğolca konuşan ulusların hepsine “Ta-ta” (Tatar) dedikleri gibi Tatarları Ak Tatarlar, Kara Tatarlar ve Yabani Tatarlar olmak üzere medeni durumlarına göre sınıflandırmışlardır. İslam coğrafyasında yazılmış olan eserlerde Tatar ismine nadiren rastlanmakla beraber “Tatar” ismi Moğollar için kullanılmıştır. Ermeni ve Gürcü tarihçiler de Moğolları Tatar ismiyle anmışlardır. Öte yandan Kaşgarlı Mahmut Tatarların Türk olduğunu belirtmiş ve yaşadıkları yeri de haritasında göstermiştir. Ayrıca Tatar halkının ayrı bir dilleri olduğunu da belirtmiştir. (Sümer: 2011; 168-169). Türk-Tatar birliği içerisinde yer alan ve Hristiyan olmaları sebebiyle diğer Tatarlardan farklılık gösteren Kreşin Tatarları 16.-17. yüzyıllarda ve 18. yüzyılın ilk yarısındaki baskılar sonucu vaftiz edilerek Hristiyanlaştırılmıştır; ancak daha sonra 20. yüzyılın ilk dönemlerinde hürriyet

¹ Yeni Türk Dili A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi. KAYSERİ. El-mek: beyt67461@gmail.com

ortamının oluşmasıyla bir kısmı Müslümanlığa geçmiştir. Hristiyan Tatarları olarak bilinen “Kreşin” veya “Kıryaşen” Tatarları etnik ve dil özellikleri bakımından Molkeev, Çittopol, Batı-Kam, Elabuık, Mengel, Bakalin ve Nogeıybek olmak üzere yedi gruptan meydana gelmektedir_ (Özkan: 2014; 235).

Kreşin Tatar Türkçesi (Dil, Kültür, Tarih) adlı eser Elazığ Fırat Üniversitesinde öğretim üyesi Prof. Dr. Ercan Alkaya ile Kazan (İdil boyu) Federal Üniversitesinde öğretim üyesi Doç. Dr. Zoya Kirillova'nın ortak çalışmasıdır.

Eserde Kreşin Tatarlarının dil özellikleri yanında Kreşin Tatar Türklerinin etnik şekillenışı, tarihi, siyasi ve sosyal durumları, din ve dil özelliklerine göre yaşadıkları coğrafya hakkında bilgi verilmiştir. İçerdiği bu konular sayesinde eseri folklor ve tarih hakkında bilgi veren bir eser olarak da görebiliriz.

Kreşin Tatar Türkçesi (Dil, Kültür, Tarih) adlı eser *Giriş, İnceleme, Metinler, Kaynakça ve Ekler* bölümünden olmak üzere toplam beş bölümden oluşur.

Çalışmanın *Giriş* bölümü (s.35-205) Kreşin adının tarihsel kökeni, Kreşin Tatarlarının tarihi ve etnik kökenlerinin oluşumu, Kreşin Tatar halkının yaşadığı coğrafya, nüfusu, dinî durumları, Kreşin Tatarcasının Tatar Türkçesindeki yeri, Kreşin Tatarlarının sosyal hayatları, gelenek ve folklorları, Kreşin Tatar ağızları, Kreşin Tatarlarının folkloru ve kültürü üzerine yapılmış olan çalışmalar, Kreşin Tatarcasının sözvarlığı özellikleri ve toplumdilbilimsel durumu ve ünlü Kreşin kişiler hakkında bilgiler verilmek üzere 10 alt başlıktan meydana gelmiştir.

Çalışmanın 35-51. sayfaları arasında Tatarlar arasında dini bakımından ayrı bir yeri olan Kreşin Tatarları hakkında pek fazla bilimsel çalışmanın yapılmadığı dile getirilmiştir. Kreşin isminin nereden geldiği, bu ismin kökeni hakkında farklı görüşlere yer verilmiştir. Kreşin Tatar halkının etnik kökenlerinin nasıl şekillendiği incelenmiştir.

Çalışmanın 51-67. sayfaları arasında Kreşin Tatarlarının yaşadıkları yerler hakkında bilgi verilmiştir. Kreşin Tatarları yaşadıkları bölgelere ve ağız özelliklerine göre sınıflandırılarak beş grupta ele alınmıştır. Sınıflandırmaya göre de yaşadıkları bölgeler tespit edilmiştir. 18. yüzyıl ile 21. yüzyıllar arasında adı geçen bölgelerde yaşamış olan Kreşin Tatarlarının nüfusları incelenmiştir. Dini durumları ile Müslümanlığa veya Hristiyanlığa nasıl geçtikleri irdelenmiştir.

Çalışmanın 67-72. sayfaları arasında Kreşin Tatarcasının Tatar Türkçesi içindeki yeri değerlendirilmiştir. Ağız ve bölgelerinin dil ve kültür özelliklerine göre hangi diyalekte girdikleri gösterilmiştir.

Çalışmanın 72-127. sayfaları arasında Kreşin Tatarları arasındaki sosyal hayat, folklor ve gelenekler hakkında bilgiler verilmiştir. Bayramlar, tarımla ilgili olan gelenekler, geçiş dönemi (doğum, düğün, ölüm) gelenekleri, yemek türleri hakkında bilgiler verilmiş ve bu bilgiler halk arasında yapılmış olan derlemeler yoluyla örneklendirilmiştir.

Çalışmanın 127-154. sayfaları arasında Kreşin Tatar ağzı, folkloru ve kültürü üzerine yapılmış olan derli toplu bazı çalışmalar ele alınmıştır. Kreşin Tatarları ile ilgili olarak bilimsel çalışmaların ne zaman başladığı, hangi akademik kurumlarda yapıldığı hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan bu çalışmaların sadece bilim adamlarını değil, aynı zamanda kilise tarihçilerini de ilgilendirdiği tespitinde bulunulmuştur.

Çalışmanın 155-184. sayfaları arasında Kreşin Tatarcasının sözcük varlığı özellikleri üzerinde durulmuştur. Kreşin Tatar Türkçesinin söz varlığının, diğer Tatar topluluklarıyla benzer kelimelerinin olduğu; ancak maddi ve manevi kültüre ait kendine has kelimelerden de meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu bölümde bölgelere göre oluşan ağız grupları arasındaki kelimelerden örnekler verilerek karşılaştırılmıştır. Akraba adları, giyim-kuşam ile ilgili adlar ve Kreşin Tatar ağzlarında yer alan alıntı kelimeler değerlendirilmiştir. Alıntılanan kelimeler dinî içerikli, sosyal hayata yönelik, gündelik eşya isimleri ve soyut anlamlı düşünceleri bildiren kelimeler olmak üzere dört gruba ayrılmıştır.

Çalışmanın 184-197. sayfaları arasında Kreşin Tatarları arasında önemli izler bırakan şahsiyetler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu şahsiyetler şairlerden, yazarlardan, ses sanatçılarından, din adamlarından, öğretmenlerden, halk yazarlarından, gazetecilerden, bestekârlardan tiyatro ve halk sanatçılarından oluşmaktadır. Bu şahsiyetler kültür ve sanat alanında önemli görevlerde bulunmuşlar ve birçok platformda ödüller kazanmışlardır.

Çalışmanın 197-205. sayfaları arasında *Giriş* bölümünün genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın 207-514. sayfaları arası *Gramer incelemesi* bölümünden oluşmuştur. Bu bölüm *ses bilgisi* ve *şekil bilgisi* bölümlerinden meydana gelmiştir.

Çalışmanın 207-329. sayfaları arasında *I. Ses Bilgisi* incelenmiştir. Bu bölümde ünlüler ve özellikleri, ünsüzler ve özellikleri, ses özellikleri ve ses olayları üzerinde durularak ağızlarda

ve edebi metinlerde geçen kelimelerden örnekler verilmiştir. Üzerinde durulan kelimenin eski biçimi, alıntı kelimelerin hangi dilden geçtiği gösterilmiştir.

Çalışmanın 331-514. sayfaları arasında *II. Şekil Bilgisi* incelenmiştir. Bu bölümde basit ve türemiş kelimelerin tanımı yapılmıştır. İsim ve fiil yapan ekler örnekler üzerinden anlatılmıştır. İsimlere gelen hâl ekleri, iyelik ekleri, çokluk eki şekilleri hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda hâl eklerinin işlevleri; yalın, bulunma, ilgi ve yönelme hâl eki yerine yükleme hâli ekinin kullanılması edebi metinlerde geçen cümlelerden örneklerle açıklanmıştır. Zaman ekleri hakkında da örnekler üzerinden bilgi verilmiştir. Sıfat, zamir ve zarf türlerine dair bilgiler de incelenmiştir. Fiil kök ve gövdesinin karşıladığı hareketi zamana bağlayan kip ekleri ve türleri değerlendirilmiştir. Birleşik fiillerin oluşturulma şekilleri, hangi eklerle oluşturulduğu ele alınmıştır. İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri örnekler üzerinden tasnif edilmiştir. Bağlaç türleri ve bu türlerin hangi eklerden oluştuğu hakkında bilgi verilmiştir. Hâl ekleriyle bağlanan edatlar gösterilmiştir. Duygu, seslenme, gösterme, sorma ve cevap ünlemleri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın 515-634. sayfaları arası *Metinler* bölümünden oluşmuştur. Bu bölüm 84 adet metinden meydana gelmiştir. Kreşin Tatar halkının dil özelliklerine göre beş ağız grubuna ayrıldığı daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Bu bölüm de ağız gruplarına göre beş alt bölümden meydana getirilmiştir: Kazan Ardı Kreşinleri Ağzı (s.515-547.), Tüben Kama Kreşinleri Ağzı (s.548-578.), Nogaybek Ağzı (s.579-600.), Çistay Kreşinleri Ağzı (s.601-621.), Tav Yağı/Podberezye Ağzı (s.622-634.). Bu metinler derleme çalışmalarından meydana getirilmiştir. Metinlerin üst kısmında derleme yapan kişinin adına ve soyadına, derlemeyi yapmış olduğu yere, derlemeyi yaptığı yıla ve metnin konusuna dair bilgilere yer verilmiştir. Metinlerin konusu daha çok Kreşin Tatarlarının düğün gelenekleri, dinî ve özel bayramları, mevsim bayramları gibi sosyal hayatlarına ve folklorlarına dair konulardan oluşturulmuştur.

Çalışmanın 635-655. sayfaları *Kaynakça* bölümünden meydana gelmiştir.

Çalışmanın 657-670. sayfaları *Ekler* bölümünden meydana gelmiştir. Prof. Dr. Ercan Alkaya'nın bölgeye yapmış olduğu seyahat sırasında çekmiş olduğu fotoğraflardan meydana getirilmiştir. Özellikle özel gün ve bayramlarda bulunan araştırmacı, insanların üzerinde geleneksel kıyafetlerin olduğu törenlerde bulunmuş ve bu törenlerde çekmiş olduğu fotoğrafları okuyucularla paylaşmıştır.

Prof. Dr. Ercan Alkaya ve kendisi de bir Kreşin Tatarı olan Doç. Dr. Zoya Kirillova'nın beraber hazırlamış oldukları bu eser Türkoloji camiasında büyük bir eksikliği doldurmuş olan

geniş hacimli bir eserdir. Hazırlamış oldukları bu eseri Türkoloji camiasına kazandırdıkları için hocalarımıza teşekkür ederiz.

Kaynakça

Özkan, Nevzat. (2014). Türk Dilinin Yurtları, Akçağ Yayınları: Ankara.

Sümer, Faruk. (2011). “Tatarlar”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. XLI., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: İstanbul.